

УХВАЛЕНО вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди протокол № 3 від « 12 » червня 2020 року		Система управління якістю ХНПУ імені Г.С. Сковороди ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ Економіка праці і соціально-трудові відносини	ЗАТВЕРДЖЕНО В.о. ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Ю. Водич ВІД « 12 » червня 2020 р.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ І СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ

(назва навчальної дисципліни)

рівня вищої освіти	Першого (бакалаврського) <i>(назва рівня вищої освіти)</i>
галузі знань	05 Соціальні та поведінкові науки <i>(шифр і назва галузі знань)</i>
спеціальності	051 Економіка <i>(код і назва спеціальності)</i>
освітня програма	Економіка, управління та право <i>(шифр і назва)</i>
Шифр за навчальним планом	ЦПП-1.18

Розробники програми: В. Сідельнікова кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, фінансів і обліку

Рецензенти: О. Мельникова кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, фінансів і обліку ХНПУ імені Г.С. Сковороди

С.Тютюнникова доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління ХНУ імені В.Н.Каразіна

Обговорено та рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету протокол № 10 від «10» червня 2020 року

Голова ради (В.О. Процевський)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено центром ліцензування, акредитації і контролю якості освіти

Директор (І. Єсьман)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Пояснювальна записка

Програма *обов'язкової* навчальної дисципліни *Економіка праці і соціально-трудові відносини* складена відповідно до освітньої програми підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань *05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 051 Економіка*.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини» є висвітлення теоретико-методологічних та соціально-економічних аспектів сучасних проблем економіки праці й соціально-трудових відносин, розуміння механізмів забезпечення зростання продуктивності праці та розвитку соціально-трудових відносин в Україні, формування у студентів відповідного економічного мислення, набуття ними практичних знань і навичок для ефективної роботи.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Економіка праці і соціально-трудові відносини» є:

1) надання понять про процеси, що відбуваються в соціально-трудовій сфері нашої країни;

2) комплексне вивчення шляхів і методів наукового розв'язання практичних завдань регулювання відносин у соціально-трудовій сфері; організації та нормування праці, підвищення її продуктивності, вдосконалення організаційно-економічного механізму оплати та планування праці; організації моніторингу трудових показників та здійснення їх всебічного аналізу;

3) підвищення адаптованості студентів до ринку праці та системи нових соціально-трудових відносин з метою зменшення ступеня соціальної напруженості у суспільстві.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми формуються **програмні компетентності**:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері економіки та у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки.

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 8. Здатність до креативного та критичного мислення.

ЗК 9. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 10. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 11. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

ФК 4. Здатність описувати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних та прикладних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати.

ФК 5. Розуміння основних особливостей сучасної світової та національної економіки, інституційної структури, напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави.

ФК 6. Здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення економічних задач.

ФК 7. Здатність застосовувати комп'ютерні технології обробки даних для вирішення економічних завдань, здійснення аналізу інформації та підготовки аналітичних звітів.

ФК 8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері регулювання економічних та соціально-трудових відносин.

ФК 10. Навички використання сучасних джерел економічної, фінансової, соціальної, управлінської, облікової інформації для складання службових документів та аналітичних звітів.

ФК 11. Здатність використовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування економічних рішень.

ФК 12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.

ФК 13. Здатність визначати сегментацію ринку праці, структуру попиту та пропозиції, зайнятості та безробіття.

Передумови вивчення дисципліни «Економіка, бізнес, економічне мислення», «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Політекономія», «Фінанси», «Економіка підприємства», «Менеджмент», «Статистика».

Результати навчання задисципліною - У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких **програмових результатів навчання**:

ПРН 1. Знати та використовувати економічну термінологію, пояснювати базові концепції мікро- та макроекономіки.

ПРН 2. Демонструвати стійке розуміння принципів економічної науки, особливостей функціонування економічних систем.

ПРН 3. Пояснювати моделі соціально-економічних явищ з погляду фундаментальних принципів і знань на основі розуміння основних напрямів розвитку економічної науки.

ПРН 10. Вміти аналізувати процеси державного та ринкового регулювання соціально-економічних і трудових відносин.

ПРН 11. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

ПРН 12. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання соціально-економічних даних, збирати та аналізувати необхідну інформацію, розраховувати економічні та соціальні показники.

ПРН 13. Вміти працювати як самостійно, так і в команді.

ПРН 15. Розуміти та планувати можливості особистого професійного розвитку.

ПРН 16. Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні.

ПРН 19. Демонструвати вміння абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик економічних систем різного рівня, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ПРН 20. Набути навички самостійної роботи, виявляти ініціативу та підприємливість, бути критичним і самокритичним.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин.

2. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Модуль 1. Організація праці та соціально-трудова відносина в умовах ринку

Тема 1.1. Об'єкт, предмет і завдання дисципліни

Економіка праці, природа соціально-трудова відносин. Предмет і метод курсу. Місце і завдання дисципліни в системі підготовки фахівців економічного профілю. Поняття і сутність економічної категорії «праця». Якісна і кількісна характеристика праці. Соціально-економічна роль праці. Особливості аграрної праці. Зміст і характер праці. Праця як чинник виробництва. Класифікація видів праці. Формування мотивації трудової поведінки працівників. Статистика праці, соціологія праці, ергономіка праці, фізіологія і психологія праці, охорона праці, трудове право.

Тема 1.2. Трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства

Трудові ресурси як соціально-економічна категорія. Формування трудових ресурсів та їх структура. Відтворення трудових ресурсів. Розміщення продуктивних сил як основа розподілу і перерозподілу трудових ресурсів. Види і форми міграції населення. Трудовий потенціал суспільства. Персонал підприємства, обліковий склад, необліковий склад, явочна, фактична чисельність, професія, кваліфікація, спеціальність, рівень кваліфікації, абсолютні показники чисельності персоналу, відносні показники чисельності персоналу, рух персоналу, структура персоналу, оборот кадрів, мобільність, витрати на персонал.

Тема 1.3. Соціально-трудові відносини як система

Поняття соціально-трудових відносин. Система соціально-трудових відносин: суб'єкти, організаційні форми, типи та принципи функціонування, фактори розвитку соціально-трудових відносин. Рівні соціально-трудових відносин, характеристика суб'єктів сторін та органів, що репрезентують працівників, роботодавців та державу на різних рівнях. Поняття соціальної справедливості та соціального захисту. Основні напрями соціального захисту. Соціальні гарантії. Регулювання соціально-трудових відносин. Законодавча та нормативно-правова база. Роль держави та профспілок у регулюванні соціально-трудових відносин, розвитку соціального партнерства. Характеристика соціально-трудових відносин щодо забезпечення трудових прав та соціальних гарантій працівників: зайнятості, рівня оплати праці, умов праці, охорони праці та відпочинку.

Тема 1.4. Соціальне партнерство

Сутність терміна «соціальне партнерство». Мета та принципи організації діяльності соціальних партнерів. Історичний аспект розвитку соціального партнерства в Україні. Суб'єкти соціального партнерства. Значення Міжнародної організації праці (МОП) в справі розвитку цивілізованих відносин між партнерами. Об'єднання роботодавців на ринку праці. Роль держави як роботодавця та арбітра на ринку праці. Вплив профспілок як виразника і захисника інтересів працівників на регулювання соціально-трудових відносин. Етапи роботи соціальних партнерів під час підготовки та укладання генеральної й галузевої тарифних угод.

Тема 1.5. Ринок праці та його регулювання

Ринок праці як складова система ринкового механізму регулювання економічної системи. Умови виникнення ринку праці. Ринок праці: функції та особливості товару «робоча сила». Відтворення відносин у сфері попиту-пропозиції на працю. Кон'юнктура ринку праці, елементи ринку праці: попит, пропозиція, ціна, товар. Особливості аграрного ринку праці. Суб'єкти та об'єкти ринку праці. механізм функціонування ринку праці. Первинний і вторинний ринки праці. Моделі ринку праці. Сегментація ринку праці. Інфраструктура ринку праці.

Тема 1.6. Соціально-трудові відносини зайнятості

Право на працю і соціальні механізми його реалізації. Законодавчі акти України про зайнятість та соціальний захист населення. Поняття зайнятості населення, види та форми зайнятості. Показники зайнятості. Безробіття та його причини. Види та форми безробіття. Ціна безробіття, Закон Оукена. Показники рівня безробіття. Державні, регіональні та територіальні програми зайнятості. Державна служба зайнятості та її роль щодо працевлаштування безробітних. Політика зайнятості та роль держави в її реалізації.

Модуль 2. Організаційні, економічні й соціальні компоненти процесу праці

Тема 2.1. Організація і нормування праці

Організація праці: основи, напрями, завдання. Поділ праці: поняття, види, значення. Кооперація праці: поняття та форми. Робоче місце: поняття, види, їх оснащення, планування. Поняття та складові умов праці. Фактори виробничого середовища, що впливають на працездатність. Атестація робочих місць, охорона праці та БЖД. Робочий час: поняття та класифікація затрат. Час простоїв та перерв, їх види. Способи вивчення затрат робочого часу та їх види. Послідовність вивчення затрат робочого часу. Показники

ефективності використання та втрат робочого часу. Економічна сутність та функції нормування праці. Види норм праці, методи нормування праці. Класифікація норм праці. Порядок перегляду норм праці, оцінювання їх економічної ефективності.

Тема 2.2. Продуктивність і ефективність праці

Сутність ефективності праці, рівень екстенсивного використання праці, рівень інтенсивного використання праці. Система ефективності праці та фактори її підвищення. Продуктивність праці як основний показник ефективності праці. Методи вимірювання продуктивності праці. Виробіток, трудомісткість, виробнича трудомісткість, повна трудомісткість, натуральний метод продуктивності праці, вартісний метод продуктивності праці, індекси продуктивності праці. Фактори та резерви зростання продуктивності праці, приріст річної продуктивності праці за рахунок працівників та зміни обсягу валової продукції, зрівноважені капітальні вкладення, вартість робочої сили, заміна живої праці капіталом.

Тема 2.3. Політика доходів і оплата праці

Вартість життя населення, види доходів та витрат, показники диференціації останніх. Основні законодавчо-правові положення регулювання оплати праці в ринкових умовах господарювання та визначення її мінімальних розмірів. Сутність, функції і принципи оплати праці. Форми і системи оплати праці: їх сутність, розрахунок, взаємозв'язок та взаємозалежність. Індивідуальні й колективні системи оплати праці. Системи оплати праці, визначення та види. Тарифна система та її складові елементи. Характеристика складових тарифної системи. Особливості тарифікації робіт у різних галузях. Безтарифна система оплати праці, її особливості. Формування фонду оплати праці на підприємстві.

Тема 2.4. Планування праці

Методичні положення та особливості планування трудових показників у підприємстві. Планування праці, баланс робочого часу, календарний фонд робочого часу, номінальний фонд робочого часу, ефективний фонд робочого часу, штатний розпис, явочна кількість працівників, середньосписковий склад працівників, економія чисельності робочої сили, формула Розенкранца, нормативний метод планування заробітної плати. Планування показників продуктивності праці. Планування заробітної плати.

Тема 2.5. Аналіз, звітність, аудит у сфері праці

Характеристика системи показників аналізу праці та особливості їх розрахунку в сільському господарстві. Аналіз забезпеченості підприємства робочою силою. Аналіз продуктивності праці. Аналіз використання робочого часу. Аналіз трудомісткості виробництва продукції. Аналіз заробітної плати. Облік затрат праці та її оплати в галузі. Аудиторське оцінювання системи організації внутрішньогосподарського контролю праці та її оплати. Аудит використання фонду споживання та розрахунків із оплати праці. Класифікація аудиту, напрямки проведення аудиту, етапи проведення аудиту. Статистична звітність у сфері праці, адміністративна відповідальність за недостовірність показників. Форми статистичної звітності у сфері праці.

Тема 2.6. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин

Моніторинг, моніторинг соціально-трудової сфери, соціологічне дослідження, когортне дослідження, панельне дослідження, генеральна сукупність, вибірка, гіпотеза, інтерпретація поняття, операціоналізація поняття, проста випадкова вибірка, систематичний відбір, серійна вибірка, багатоступенева вибірка, комбінована вибірка, багатофазова вибірка, стратифікована вибірка, репрезентативність вибірки, квотна вибірка, організаційно-технологічний план соціологічного дослідження, анкетне опитування, інтерв'ю, спостереження, аналіз документів, соціометричне опитування, тестування, експеримент.

Тема 2.7. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудо­вих відносин

Історія створення та структура МОП. Методи роботи МОП щодо регулювання соціально-трудо­вих відносин. Основні принципи та права у сфері праці. Декларація МОП основних принципів та прав у сфері праці. Роль та функції Міжнародного бюро праці. Зміцнення трипартизму та соціального діалогу. Діяльність працівників і МОП. Діяльність роботодавців і МОП. Активне партнерство: регіональна діяльність МОП. Центр навчання, досліджень та публікації МОП. Поліпшення політики зайнятості, зміцнення адміністрації праці та системи соціального захисту в рішеннях та конвенціях МОП. Основні конвенції МОП з питань регулювання зайнятості та оплати праці. Глобалізація та сучасні методи регулювання соціально-трудо­вих відносин.

3. Засоби діагностики успішності навчання

Система контролю та оцінювання знань, умінь і навичок студентів враховує види занять відповідно до програми навчальної дисципліни: лекційні і семінарські заняття, самостійну роботу студента і виконання ним індивідуальних завдань. Контрольні заходи з оцінювання знань, умінь і навичок студентів включають поточний та підсумковий контроль (екзамен).

Перевірка та оцінювання знань студентів проводяться у таких формах:

- Оцінювання знань студента під час навчальних занять;
- Проведення поточного модульного контролю;
- Підсумковий письмовий екзамен.

В процесі поточного контролю враховуються систематичність, активність та результативність роботи при вивченні програмного матеріалу дисципліни безпосередньо на семінарах; відвідування занять; результати виконаних завдань для самостійного опрацювання.

Поточно-модульний контроль визначає рівень теоретичних знань та практичних умінь і навичок студентів з дисципліни.

В процесі викладання навчальної дисципліни застосовуються як традиційні методи навчання, так і інноваційні технології, спрямовані на комплексне засвоєння теоретичних знань з навчальної дисципліни, вироблення умінь і навичок їх практичного застосування, розвиток логічного і економічного мислення: семінари-дискусії, ситуаційні вправи (кейс-метод), «Мозкова атака», ділові ігри, конкурси, тестування, усне опитування, виконання практичних завдань.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен

5. Рекомендовані джерела

Базові

1. Аналітична економіка та макроекономічна політика: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Економіка» / За редакцією академіка І.Ф. Прокопенка. – Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2019. – 416 с.

2. Буряк П. Ю. Економіка праці й соціально-трудо­ві відносини : навчальний посібник / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григорє'ва. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.

3. Курс мікроекономіки. Навчальний посібник для студентів спеціальностей «Економіка», «Облік і оподаткування», «Менеджмент», «Маркетинг», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / За ред. С.І. Архієреєва. – Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2019. – 156 с.

4. Економіка праці та соціально-трудо­ві відносини : підручник ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. –К. : КНЕУ, 2009. –711 с.

Допоміжні

1. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навчальний посібник. –К.: Знання-Прес, 2000.–313 с.
2. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2006. – 432 с.
3. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навчальний посібник. –Львів: Новий Світ.–2000, 2004. –248 с.
4. Махсма М. Б. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навчальний посібник: –К.: Атіка, 2005. –304 с.
5. Махсма М. Б. Економіка праці: Посібник для розв'язування задач. – 2-е вид., доп. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. –73 с.
6. Пилипенко С. М. Економіка праці : навч. посібн. / С.М. Пилипенко, А.А. Пилипенко. –Х. : ХДЕУ, 2001. – 226 с.
7. Пономаренко В. С. Рівень і якість життя населення України : монографія / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, Ф. В. Узумов. –Х. : ІНЖЕК, 2003. –224 с.
8. Прасол В. М. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навчальний посібник / В. М. Прасол. –Х. : ХНАМГ, 2007. –264 с.

6. Інформаційні ресурси

1. <https://rada.gov.ua/> – Офіційний сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.president.gov.ua> – Офіційне інтернет-представництво Президента України.
3. <http://www.kmu.gov.ua> – Сайт Кабінету Міністрів України пропонує офіційну інформацію Уряду України, статистику.
4. <http://www.me.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства економіки України.
5. <http://www.minfin.gov.ua> – Сайт Міністерства фінансів України.
6. <http://www.ukrstat.gov.ua> – Державний комітет статистики України
7. <http://www.bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
8. <http://www.sts.gov.ua> – Сайт державної податкової адміністрації.
9. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
10. <http://radakmu.org.ua> – Сайт Ради підприємців України при КМУ.
11. <http://www.mlsp.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України.
12. <http://www.ilo.org.ua> – Офіційний сайт Міжнародної організації праці.